
Vergaderjaar 2022–2023

36 284

Slavernijverleden

C

**BRIEF VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN
KONINKRIJKSRELATIES**

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 23 juni 2023

Hierbij bied ik u een afschrift aan van de voortgangsbrief vervolgtraject invulling Slavernijverleden, die aan de voorzitter van de Tweede Kamer is gestuurd.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
H.G.J. Bruins Slot

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES, DE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN, DE MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP, DE MINISTER VAN SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID, DE MINISTER VOOR RECHTSBESCHERMING, DE STAATSSECRETARIS VAN KONINKRIJKSRELATIES EN DIGITALISERING, DE STAATSSECRETARIS VAN VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT EN DE STAATSSECRETARIS VAN CULTUUR EN MEDIA

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 23 juni 2023

Inleiding

Met deze brief informeren wij uw Kamer over de verdere invulling van het vervolgtraject naar aanleiding van de excuses voor het slavernijverleden. Hiermee geven we tevens gevolg aan de toezegging die de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (hierna: BZK) tijdens het debat van 25 januari jl. over de excuses deed aan uw Kamer om u hierover voor de zomer te informeren.

Na 19 december is er vanuit de samenleving veel aandacht geweest voor het slavernijverleden en de doorwerking. Dit onder meer vooruitlopend op het Herdenkingsjaar Slavernijverleden. Vanuit het kabinet is er grote waardering voor allen die zich de afgelopen periode na de excuses hebben ingespannen voor blijvend meer aandacht voor het slavernijverleden. Ook constateren wij dat er steeds meer erkenning en waardering komt voor diegenen die vaak al jaren strijden voor meer zichtbaarheid voor het slavernijverleden. Het verleden beter leren begrijpen en recht doen aan diegenen in het heden *en* verleden die hebben bijgedragen aan ons huidige begrip over het slavernijverleden. Dat zijn ook belangrijke drijfveren voor de inzet van het kabinet gedurende het Herdenkingsjaar Slavernijverleden en in de vele verkennende gesprekken die wij de afgelopen periode met gemeenschappen hebben gevoerd. Met als doel om blijvend meer kennis van, erkenning voor en bewustwording over dit verleden tot stand te brengen binnen het gehele koninkrijk, en in relatie tot andere landen waarmee Nederland via dit verleden verbonden is.

In deze brief blikken wij kort terug op de excuses van 19 december en op de kern van de gesprekken die het kabinet sindsdien heeft gevoerd. Daarnaast informeren wij u over de plannen voor de verdere invulling van het fonds van € 200 miljoen.¹ Inzet van dit proces is dat de subsidiëring voor maatschappelijke initiatieven, en het Herdenkingscomité (hierna: Comité) in de zomer van 2024 werkzaam zijn om tot een passende invulling te komen, voorziet het kabinet een participatief proces waarin nazaten en andere betrokkenen in alle stadia van de totstandkoming van het fonds en het Comité centraal staan. Tot slot brengen wij u ook op de hoogte over de voortgang op de voorbereidingen rondom het Herdenkingsjaar Slavernijverleden, het Nationaal Slavernijmuseum en de intensiveringen ten aanzien van antidiscriminatie- en antiracismebeleid.

¹ Zoals eerder gemeld in de kabinetsreactie van 19 december jl. betreft het hier geen begrotingsfonds op basis van artikel 2.11 van de Comptabiliteitswet.

Terugblik en gesprekken sinds 19 december jl.

Op 19 december jongstleden heeft Minister-President Rutte namens de regering excuses aangeboden voor de betrokkenheid en de rol van de Nederlandse Staat en diens historische, bestuurlijke voorgangers bij het slavernijverleden aan nazaten wereldwijd, en postuum aan hun nazaten die tot vandaag de gevolgen van dit verleden ervaren. In de begeleidende kabinetsreactie op het rapport van de Dialooggroep slavernijverleden heeft het kabinet een fonds van € 200 miljoen beschikbaar gemaakt. Inzet is dat deze middelen laagdrempelig en breed toegankelijk zijn en het trans-Atlantische slavernijverleden als scope hebben, met een focus op Suriname en het Koninkrijk. € 100 miljoen hiervan is bestemd voor een subsidieregeling voor maatschappelijke initiatieven. De andere € 100 miljoen is gereserveerd voor het uitvoeren van de maatregelen voor kennis en bewustwording, erkenning en herdenken, en doorwerking en verwerking die eerder in de kabinetsreactie zijn aangekondigd.

Daarnaast heeft het kabinet structureel € 8 miljoen per jaar vrijgemaakt voor de oprichting en werkzaamheden van een Herdenkingscomité, dat op termijn blijvend toeziet op een grotere, waardige, Koninkrijksbrede herdenking van het slavernijverleden, waar mogelijk in samenwerking met Suriname op dit gebied. De programmering en bestemming van alle bovenstaande maatregelen vindt in gezamenlijkheid plaats met nazaten en andere betrokkenen. Eerder dit jaar heeft de Minister van BZK de Kamer geïnformeerd over de beoogde invulling van het begrotingsartikel waaronder het fonds van € 200 miljoen en het Comité worden ondergebracht.²

Het kabinet heeft de afgelopen periode gesprekken gevoerd met nazaten en andere betrokkenen in Nederland, op Aruba, Curaçao, Bonaire, Sint Maarten, Sint Eustatius, Saba, en in Suriname via de daarvoor door het Ministerie van Buitenlandse Zaken aangestelde Speciaal Gezant Slavernijverleden. Op 15 juni jongstleden heeft het kabinet ook wederom gesproken met een brede groep nazaten, en andere betrokken die we in de aanloop naar de excuses tijdens de Catshuissessies, maar ook nadien, hebben gesproken. Om te leren over de betekenis van de excuses, maar ook om meer inzicht te krijgen in de wensen en behoeften voor de invulling van het proces «na de komma». Dit waren stuk voor stuk indrukwekkende gesprekken, waaruit eens te meer duidelijk wordt dat de excuses slechts een eerste stap zijn op een lange weg naar heling en verwerking.

Hoewel de excuses veelal als positieve stap worden gezien, ervaren velen dat er pas nu voor het eerst ook publiek meer erkenning is voor de onderliggende pijn en verdriet ten aanzien van dit verleden. Hiervoor werd tot recent te weinig ruimte gevoeld. Diezelfde gesprekken onderstrepen ook dat deze geschiedenis stoelt op trots en kracht; op het verzet en de veerkracht van gemeenschappen die onder erbarmelijke omstandigheden standhielden. Wij zijn dankbaar voor de openheid waarmee onze gesprekspartners ons hebben meegenomen in hun verhalen. Deze houding vraagt ook van het kabinet een open houding die het mogelijk maakt om in vertrouwen nader tot elkaar te komen.

Het waren daarmee noodzakelijke, en soms ook confronterende gesprekken met als rode draad de vraag hoe het kabinet daadwerkelijk invulling gaat geven aan de gemaakte excuses. Uit deze gesprekken komen de volgende uitgangspunten naar voren die we meenemen in het vervoltraject:

² Kamerstukken, Vergaderjaar 2022–2023, 36 284, nr. 28.

- Zorgvuldigheid van het proces staat voorop. Hierin moet voldoende aandacht zijn voor de diversiteit aan behoeften en wensen vanuit verschillende gemeenschappen. Deze zorgvuldigheid kost tijd, die soms indruist tegen de bestaande «Haagse logica», maar wordt tegelijkertijd door vele gesprekpartners stevast aangemerkt als noodzakelijke voorwaarde. Onderstaande procesinrichting voorziet daarom in actieve betrokkenheid van nazaten en overige betrokkenen in alle fases van het verdere traject. Tegelijkertijd werken we verder aan de invulling van de overige toezeggingen, zodat ook initiatieven in het Caribisch deel van het Koninkrijk al gefinancierd kunnen worden.
- De maatschappelijke dialoog is na 19 december verbreed en verdiept waarbij gemeenschappen, zoals de Marron en Inheemse gemeenschappen, nadrukkelijk aandacht vragen voor hun positie en verhalen. Het kabinet geeft hier gehoor aan en neemt deze stemmen mee in het vervolgtraject expliciet. Het kabinet is zich ervan bewust dat in de maatschappelijke dialoog over het slavernijverleden andere gemeenschappen eveneens aandacht vragen voor hun verhalen als onderdeel van ons gedeelde verleden. Ook voor deze verhalen is ruimte in het kader van het Herdenkingsjaar Slavernijverleden. Tegelijkertijd moet dat niet leiden tot verdringing op de beleving en herkenbaarheid van het herdenken van het trans-Atlantisch slavernijverleden. Inzet van het Herdenkingsjaar is om bij te dragen aan een breder bewustzijn en het gesprek over het slavernijverleden door de gehele samenleving heen. Dit is belangrijk, maar vraagt ook een meerjarige maatschappelijke dialoog. Het kabinet ziet op termijn een waardevolle rol voor het Comité als aanjager van de verbreding en verdieping van dit gesprek.
- Het is van belang dat we naast het voeren van deze bredere dialoog ook concreet voortgang boeken op de toezeggingen. Door in te zetten op een subsidieregeling die uiterlijk voorjaar 2024 gereed is, en een Comité dat in de zomer van 2024 van start kan.
- De scope van het fonds, en bij de oprichting van het Comité, zal het trans-Atlantische slavernijverleden zijn. De oprichting en invulling van het Comité wordt samen met het NiNsee, dat aan de basis heeft gestaan voor de herdenking van 1 juli, in de tweede helft van het jaar verder uitgewerkt. Bij de uitwerking zoeken het kabinet en NiNsee de verbreding met andere betrokken maatschappelijke partijen. Voor het Comité geldt hierbij als uitgangspunt dat er een balans is in de vertegenwoordiging vanuit alle betrokken gebieden. De opdracht aan het Comité en de verdere invulling zal ook onderwerp van gesprek zijn van de openbare bijeenkomsten die we dit najaar organiseren.
- De uitwerking van de maatregelen houdt rekening met tempoverschillen tussen de betrokken gebieden en gemeenschappen. Op die manier geven we iedereen de kans om op passende, zorgvuldige wijze invulling te geven aan hun wensen en behoeften. Hierin sluiten we aan bij wat al bestaat aan expertise en bestaande plannen vanuit deze gemeenschappen. Tegelijkertijd geven we nazaten en andere betrokken gemeenschappen de ruimte om op eigen tempo tot passende invulling van hun voorstellen te komen.
- De subsidieregeling voor maatschappelijke initiatieven dient rekening te houden met de verschillen in tempo, aanpak en organisatie, en doet daarbij recht aan de specifieke behoeften vanuit verschillende gemeenschappen. Zo wordt voorkomen dat de mate van organisatiegraad of toegang tot bestaande fondsen een barrière voor deelname vormen. Hoe we dit kunnen borgen zal nadrukkelijk onderdeel van gesprek zijn tijdens de openbare bijeenkomsten die we dit najaar organiseren.
- Wat we tijdens het proces leren, brengen we meteen in de praktijk. Zo hoort het kabinet de subsidies voor het Herdenkingsjaar niet alleen op met € 5,3 miljoen, maar zorgt bijvoorbeeld het Fonds voor Cultuurparticipatie voor extra begeleiding in zowel Europees Nederland als op

alle zes de eilanden in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Ook wordt er een voorbeeldaanvraag en een voorbeeldbegroting gedeeld, waarop minder ervaren aanvragers hun projectaanvraag kunnen modelleren. Tevens wordt een deel van dit bedrag geormerkt voor het Caribische deel van het Koninkrijk. Ook nemen we de ervaringen met deze regelingen bij de totstandkoming van de subsidieregeling van € 100 miljoen. Deze moet zo worden ingericht dat die breed toegankelijk en laagdrempelig is. Ook moet er een geografische balans zijn in de besteding van middelen.

Inrichting vervolgtraject «na de komma»: € 200 miljoen en Comité

Op basis van deze uitgangspunten komen wij tot de volgende inrichting van het vervolgtraject voor invulling van het fonds van € 200 miljoen, en de oprichting van het Comité.

Uitwerking toezeggingen

Van het fonds van € 200 miljoen is € 100 miljoen gereserveerd voor het uitvoeren van de maatregelen voor kennis en bewustwording, erkenning en herdenken, en doorwerking en verwerking. Hieronder vallen in ieder geval de toezeggingen uit de kabinetsreactie, zoals de regeling kosteloze naamswijziging; het meerjarig onderzoek naar de doorwerking van het slavernijverleden; en de toezeggingen aan de eilanden t.a.v. erfgoed en cultuurbeheer; evenals de intensivering van onze inzet op antidiscriminatie- en antiracismebeleid. Deze toezeggingen komen deels voort uit opvolging van adviezen vanuit de Dialooggroep slavernijverleden, deels uit concrete verzoeken vanuit de eilanden, maar ook uit de uitvoering van moties vanuit uw Kamer.

Voor deze toezeggingen geldt dat ze substantieel moeten bijdragen aan ten minste een van de drie doelstellingen: kennis en bewustwording; erkenning en herdenken; en doorwerking en verwerking. Er moet een geografische balans zijn in de besteding van middelen. Ook krijgen nazaten en overige betrokkenen een actieve rol in de verdere uitwerking van de gekozen maatregelen.

De komende maanden gaan we met nazaten en andere betrokkenen in gesprek over hoe we deze beleidsvoorstellen en toezeggingen het beste kunnen invullen. We streven daarbij ernaar dit najaar een proces samen te stellen waarmee invulling gegeven kan worden aan de 100 miljoen beleidsintensiveringen. Dit laat onverlet dat we in de tussentijd, waar mogelijk, blijven doorwerken aan de uitvoering van toezeggingen uit de kabinetsreactie. Ook moet er voldoende aandacht zijn voor tempoverschillen in de uitwerking van de toezeggingen. Wij zullen uw Kamer hiervan in de voortgangsbrief eind dit jaar op de hoogte brengen.

Uitwerking subsidieregeling € 100 miljoen, en Comité

Voor de invulling van de subsidieregeling voor maatschappelijke initiatieven (de andere € 100 miljoen) en de oprichting van het Comité zetten wij de volgende stappen:

Oriëntatiefase: januari–juni 2023

Het kabinet heeft vanaf begin 2023 tot heden gesprekken gevoerd om meer inzicht te krijgen in de betekenis van excuses en om inzicht te krijgen in de voorwaarden voor het proces na de komma. De input van deze gesprekken vormen, samen met de toezeggingen uit de kabinetsreactie,

de randvoorwaarden voor de invulling van het vervolgtraject. We hebben deze randvoorwaarden op 15 juni jongstleden getoetst bij een brede groep van nazaten en andere betrokkenen. Hun aandachtspunten zijn verwerkt in dit voorstel.

Vorbereidingsfase: zomer 2023

(Hoog)ambtelijke voorbereiding van de maatschappelijke bijeenkomsten in Nederland, op de eilanden, en voortgezette consultaties door de Speciaal Gezant slavernijverleden in Suriname.

Bijeenkomstfase: augustus–oktober 2023

Organisatie van maatschappelijke bijeenkomsten in het gehele Koninkrijk. Hiervoor worden in Europees Nederland publieke bijeenkomsten door het gehele land georganiseerd. In het Caribisch deel van het Koninkrijk organiseren we, net als eind vorig jaar, wederom een Caribische «Catshuissessie» om met de eilanden gezamenlijk in gesprek te gaan over de verdere invulling van de toezeggingen. Ook organiseren we participatie bijeenkomsten op de eilanden, waarbij de specifieke vorm per eiland wordt afgestemd.

Doel van al deze bijeenkomsten is om met nazaten en betrokken organisaties in gesprek te gaan over onder andere hun visie ten aanzien van:

- o Het doel, de criteria, en de organisatie van de subsidieregeling
- o Het doel, profiel, en organisatie van het beoogde Comité

Tijdens deze bijeenkomsten gaan we juist ook in gesprek met de *grass roots* organisaties, wiens ervaring en kennis onontbeerlijk is voor het vervolg. Zij zijn de organisaties en initiatieven die op dagelijkse basis werken binnen de gemeenschappen om de doorwerking van het slavernijverleden tegen te gaan. Ook betrekken we actief jongeren, omdat deze gesprekken gaan over *hun* toekomst en we niet over hen maar met hen willen spreken. We nodigen vertegenwoordigers van de Inheemse en Marron gemeenschappen uit. We betrekken hen expliciet in het vervolg. Zodat ook *hun* verhalen en helden onderdeel worden van ons gedeeld verleden, en er meer aandacht komt voor hun specifieke wensen ten aanzien van verwerking en heling. Inzet van de bijeenkomsten is om deze groepen in de gelegenheid te stellen om hun inbreng te geven op de uit te werken maatregelen en om de verbinding tussen de groepen onderling te bevorderen. Om gezamenlijk vorm te geven aan het vervolgtraject.

In Suriname zal sprake zijn van een separaat traject. Consultaties met nazaten en andere betrokkenen hebben reeds plaats gevonden en deze zullen worden voortgezet. Waar nodig zullen ook gesprekken met aanvullende personen en groepen gevoerd worden. Het is thans van belang de consultaties en het gesprek te continueren over de visie van nazaten en betrokken organisaties rondom de subsidieregeling.

Voor wat betreft het beoogde herdenkingscomité en de Koninkrijksbrede herdenking zal op basis van de aanvullende gesprekken bekeken worden waar dit mogelijk in samenwerking met Suriname gedaan kan worden.

Verwerkingsfase: oktober–december 2023

Nadat in de bijeenkomstfase breed is opgehaald moeten er conclusies worden getrokken. Die conclusies moeten worden getrokken door de drie sporen gezamenlijk. Met het oog op een zorgvuldig maar ook effectief proces is het wenselijk dat dit in kleiner verband gebeurt.

Als overlegstructuur worden er twee (tijdelijke) ambtelijk-maatschappelijke werkgroepen ingericht, één voor het Comité, en één

voor de regeling. Voor de invulling van deze werkgroepen is het uitgangspunt een evenwichtige verdeling van ambtelijke vertegenwoordigers en maatschappelijke organisaties uit alle sporen: vanuit Nederland, de eilanden, en waar mogelijk met betrokkenheid van Suriname. Naast evenredige vertegenwoordiging geldt hierbij als uitgangspunt dat de beoogde leden van deze twee werkgroepen over specifieke expertise bezitten op het gebied van fondsen, openbaar bestuur, dan wel herdenken; aantoonbare betrokkenheid hebben bij het onderwerp; en kunnen rekenen op breed draagvlak binnen de gemeenschap. Hierin streven we naar een balans tussen verschillende leeftijdsgroepen. De werkgroepen worden hoogambtelijk ingesteld door het Ministerie van BZK, in overleg met de overige departementen. Het Rijk heeft in deze fase een faciliterende, ondersteunde rol.

De werkgroepen zullen door een onafhankelijke procesbegeleider worden voorgezeten en hebben als opdracht om de conclusies en bevindingen uit de Bijeenkomstfase te verzamelen en duiden. Nadien worden ze opgeheven. De bevindingen en conclusies van beide werkgroepen worden in november en december in twee specifieke sessies (een voor het Comité, een voor de subsidieregeling) gedeeld met en opnieuw voorgelegd aan het bredere publiek. Hiermee geven we een vervolg aan de brede Catshuissessies en de bijeenkomst van 15 juni jl. De resultaten daarvan zullen we met de Tweede Kamer delen.

Besluitvormings- en inrichtingsfase: begin–voorjaar 2024

Op basis van de conclusies uit de bijeenkomsten en de bevindingen van de werkgroepen geven we het vervolg verder vorm. De specifieke invulling van het besluitvormingstraject is deels afhankelijk van de input die voortkomt uit deze fases.

Wel geldt als «stip aan de horizon» dat de subsidieregeling uiterlijk voorjaar 2024, of zoveel eerder, werkzaam is, en het Comité in juli 2024 volgens planning operationeel moet zijn. Hierbij is van belang te vermelden dat de haalbaarheid van deze datum afhangt van de gesprekken die we dit najaar voeren. Zorgvuldigheid is hierbij leidend. Nazaten worden betrokken bij de verdere invulling en totstandkoming van de regeling en het Comité.

We zullen uw Kamer voorjaar 2024 verder informeren over de gekozen procedures ten aanzien van de verdere invulling van de subsidieregeling en het Herdenkingscomité.

Voortgang toezeggingen kabinetsreactie 19 december

Intussen wordt onder coördinatie van de Minister van BZK door het kabinet ook gewerkt aan spoedige uitwerking van de toezeggingen uit de kabinetsreactie. We hechten eraan te benadrukken dat de voortgang met name ziet op de rest van dit jaar en 2024. De inzet van het Kabinet stopt echter niet na het Herdenkingsjaar. Het gaat immers om het opbouwen van een structurele dialoog over ons gedeelde geschiedenis en het gezamenlijk zetten van stappen om de kennis en bewustwording in de samenleving te vergroten, gezamenlijk te herdenken en met elkaar de doorwerking van het slavernijverleden te bestrijden. In dit deel van de brief informeren wij u graag over de voortgang op de volgende dossiers:

- Toezeggingen Caribisch deel van het Koninkrijk
- Suriname
- Regeling kosteloze naamswijziging
- Onderwijs
- Herdenkingsjaar Slavernijverleden

- Nationaal Museum Slavernijverleden
- Anti-discriminatie en anti-racismebeleid

Caribisch deel van het Koninkrijk

Tegelijk met de excuses op 19 december jongstleden waren vertegenwoordigers aanwezig op de zes eilanden van het Caribisch deel van het Koninkrijk.³ Na afloop van de toespraak van de Minister-President werd ingegaan op het slavernijverleden en de doorwerking daarvan per eiland. In aanvulling op de maatregelen die zijn aangekondigd in de kabinetsreactie van 19 december jl. werden per eiland een aantal toezeggingen gedaan.⁴ Deze komen voort uit de bijdrages die de eilanden hebben geleverd aan het rapport «Keten van het verleden» en de gesprekken die naar aanleiding daarvan hebben plaatsgevonden. Ook voor de uitvoering van deze toezeggingen en de totstandkoming van de maatregelen uit de kabinetsreactie, zoals de regeling voor maatschappelijke initiatieven en het Comité, geldt dat dit gebeurt in samenwerking met de regeringen van de landen, bestuurscolleges van de openbare lichamen, maatschappelijke organisaties en nazaten. Zoals aangegeven in de kabinetsreactie is de inzet dat deze toezeggingen aan de eilanden worden bekostigd uit de € 100 miljoen t.a.v. maatregelen die zien op kennis en bewustwording, erkenning en herdenken, en doorwerking en verwerking.⁵ De uitvoering van deze toezeggingen maakt onderdeel uit van een breder gesprek met het Caribisch deel van het Koninkrijk over de verdere invulling van het gehele pakket, en hun specifieke behoeften daarbinnen.

Sinds december hebben per eiland zowel digitale als fysieke bijeenkomsten plaatsgevonden met vertegenwoordigers van overheden, maatschappelijke organisaties en nazaten. Het is van groot belang dat de eilanden de regie hebben op de opvolging van de excuses. Zij hebben dan ook aangegeven in hoeverre bepaalde toezeggingen al geconcretiseerd en uitgevoerd kunnen worden. Daarbij geldt ook dat voor een aantal toezeggingen nog verder onderzoek en beraadslaging nodig is op het eiland, bijvoorbeeld door middel van participatie of door het werk van een adviescommissie. De uitvoering van de toezeggingen en het tot stand komen van een standpunt kent per eiland een eigen vorm en tempo. Hiervoor onderzoekt het kabinet hoe de verschillende organisaties ondersteund kunnen worden in hun werk, met speciale aandacht voor *grass roots* organisaties en *community engagement*. Hiervoor organiseert het kabinet na de zomer een bijeenkomst in het Caribische gebied, waarvoor de stakeholders van alle zes de eilanden zullen worden uitgenodigd. Dit is als opvolging van de bijeenkomst op Curaçao op 23 november vorig jaar.

Op 13 april jl. heeft de Staatssecretaris van BZK toegezegd uw Kamer te informeren over de gesprekken met de eilanden over de uitwerking van de kabinetsreactie over het slavernijverleden.⁶ In deze brief gaan we per eiland in op de voortgang en uitkomsten van de gesprekken en de uitvoering van de moties tot nu toe. Hiermee beschouwt het kabinet de toezegging van de Staatssecretaris als afgedaan.

³ De Staatssecretaris van JenV op Aruba, de Staatssecretaris van BZK op Curaçao, de Minister van SZW op Bonaire, de Minister van VWS op Sint Maarten, de Staatssecretaris van Financiën op Sint Eustatius en de Staatssecretaris van VWS op Saba.

⁴ Verwijzing naar de brieven aan de Staten van Aruba, Curaçao en Sint Maarten en de Eilandsraden van Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

⁵ Uit deze € 100 miljoen worden ook de volgende maatregelen bekostigd: de regeling kosteloze naamswijziging; het meerjarig onderzoek naar de doorwerking van het slavernijverleden; evenals de intensivering van de inzet op antidiscriminatie- en antiracismebeleid.

⁶ TZ202304-157, d.d. 13 april 2024.

Aruba

Op 19 december heeft de Minister-President van Aruba aangekondigd dat de regering een werkgroep heeft ingesteld. De commissie «Bewustwording slavernijverleden Aruba» is voortvarend van start gegaan met een bewustwordingscampagne en dient als belangrijkste gesprekspartner in de opvolging van de excuses. De commissie bestaat onder andere uit vertegenwoordigers vanuit de wetenschap, organisaties zoals het Nationaal Archief Aruba en de cultuur sector.

Het Nationaal Archief Aruba is aan de slag met het doorzoekbaar maken van de Koloniale Archieven met behulp van handschriftherkenningssoftware. Dit levert een belangrijke bijdrage aan het vergroten van de toegankelijkheid van de informatie uit de archieven en biedt hiermee de kans efficiënter en effectiever te zoeken naar informatie over tot slaaf gemaakte mensen. Inzet hierbij is deze maatregel, die onderdeel uitmaakt van de toezeggingen uit de kabinetsreactie, bekostigd wordt uit de € 100 miljoen die het kabinet hiervoor heeft gereserveerd.

De noodzaak voor meer onderwijs en onderwijsmethodes over het slavernijverleden van Aruba heeft geleid tot de toezegging om voor zowel het boek *Educacion Herencia di Slavitud* als het boek *Slaven zonder Plantage* te zorgen voor een herdruk. Deze boeken zijn bedoeld voor het onderwijs en zullen worden geactualiseerd, vertaald naar het Papiamentu en aan de scholen ter beschikking worden gesteld. Daarnaast wordt gewerkt aan de totstandkoming van een beeld ter ere van de verzetshelding Virginia Dementricia. De commissie is in gesprek met een kunstenaar en met de overheid van Aruba over een geschikte locatie. Op basis van de verschillende gesprekken werkt de werkgroep aan een breder plan voor de opvolging van de excuses. Ondanks deze voortgang, zijn er ook aandachtspunten benoemd voor de opvolging van de excuses door de Minister van Financiën en Cultuur in een brief, waaronder de beschikbare fondsen en het nationaal slavernij museum. Deze aandachtspunten worden opgevolgd.

Curaçao

In het *Plataforma Sklabitut i Herensha di Sklabitut* (Platform Slavernij en Slavernijverleden) zitten vertegenwoordigers van verschillende non-gouvernementele organisaties op Curaçao die zich bezighouden met slavernijverleden. Zij gaven vorm aan het advies voor het rapport «Ketenen van het verleden» en zijn nu samen met het Curaçaose Ministerie van Onderwijs, Cultuur, Wetenschap en Sport betrokken bij de opvolging van de excuses.

De rehabilitatie van de verzetsheld Tula is een langgekoesterde wens op Curaçao en vormde een expliciete aanbeveling uit het rapport «Ketenen van het verleden». De toezegging dat de Nederlandse regering Tula gaat rehabiliteren was dan ook terug te lezen in de kabinetsreactie, nadat deze werd uitgesproken door de Staatssecretaris van BZK. De rehabilitatie zal op 3 oktober van dit jaar, op de sterfdag van Tula, in Curaçao plaatsvinden.

De rehabilitatie van Tula staat voor het platform symbool voor een emancipatoire beweging. Het platform heeft om opvolging te geven aan de toezegging een breed programma opgesteld rondom 3 oktober. De financiering van dit programma is aan het platform toegekend.

Bonaire

Op Bonaire heeft de 1-juliwerkgroep van het Bestuurscollege de taak gekregen de bewustwording van het Bonairiaans slavernijverleden te vergroten. De werkgroep heeft ook een aantal aanbevelingen gedaan over de opvolging van de excuses. Daarnaast heeft de Dialooggroep Bonaire namens het eiland de bijdrage geleverd aan het rapport van het Adviescollege. In navolging van hun advies heeft het kabinet toegezegd de totstandkoming van een (achter)namenmonument voor het slavernijverleden te realiseren. Deze toezegging maakt onderdeel uit van de toezeggingen en beleidsmaatregelen ten aanzien van kennis en bewustwording, erkenning en herdenken, en doorwerking en verwerking, waarvoor het kabinet € 100 miljoen heeft vrijgemaakt. De Dialooggroep Bonaire is bezig met het in kaart brengen van benodigd extra namenonderzoek, de verschillende ideeën over de vormgeving, en is in gesprek met het Bestuurscollege over de locatie van het monument.

Onlangs werd de herdruk van het boek *Bonaire, een koloniale zoutgeschiedenis* aan de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aangeboden. Het beschikbaar stellen van dit boek, in combinatie met het bijbehorend lesmateriaal, aan scholen op Bonaire is van essentieel belang voor het vergroten van het bewustzijn over het slavernij- en koloniaal verleden.

Op dit moment werkt de 1-juliwerkgroep, in samenwerking met de Dialooggroep Bonaire en het NGO-platform op Bonaire aan de uitwerking van een breder plan voor de opvolging van de excuses.

Sint Maarten

In februari 2023 heeft de Minister-President van Sint Maarten de *Advisory Committee on Slavery, Atonement and Reparations* officieel ingesteld. De commissie bestaat uit negen leden met diverse achtergronden en expertises binnen het onderwijs, de wetenschap, de spiritualiteit en uit de juridische-, culturele- en medische sector. De commissie heeft als opdracht de regering van Sint Maarten te adviseren over de opvolging van de excuses, onder andere op basis van een maatschappelijk dialoog. De commissie zal eerst onderzoek verrichten naar het koloniale verleden en het slavernijverleden binnen de context van Sint Maarten en hoe dit doorwerking heeft binnen de huidige maatschappij. Hierna zullen zij een advies, inclusief aanbevelingen uitbrengen. Het kabinet vindt het van belang dat Sint Maarten dit proces in haar eigen tempo kan doorlopen, waarna zij de opvolging van de excuses samen wil vormgeven.

Sint Eustatius

Aan Sint Eustatius heeft het kabinet de toezegging gedaan om een slavernijmonument of -gedenkplaats te financieren en het werk van de *Sint Eustatius Cultural Heritage Implementation Committee* op basis van behoeften financieel en technisch te ondersteunen. In de afgelopen periode zijn voor beide toezeggingen al verschillende ideeën besproken, zoals een monument voor alle Afrikanen die tot slaaf gemaakt zijn en de herbegravenis van voorouders die op Sint Eustatius zijn begraven. Tegelijkertijd werken de vertegenwoordigers van nazaten, maatschappelijke organisaties en het openbaar lichaam aan een plan met daarin de behoefte voor de uitvoering van de toezeggingen. Deze maatregel maakt onderdeel uit van de toezeggingen uit de kabinetsreactie waarvoor het kabinet € 100 miljoen heeft gereserveerd. De uitvoering van de toezeggingen moet worden gezien in breder proces van bewustwording van het slavernij- en koloniaal verleden. Hierover zijn verschillende gesprekken

gevoerd, onder andere over dekolonisatie in verschillende aspecten van de maatschappij. Voor de inzet op bewustwording zijn verschillende middelen voor zoals de verdere ontwikkelingen van lesmateriaal over het slavernijverleden op Sint Eustatius het faciliteren van een maatschappelijk dialoog en *Oral History* projecten.

Saba

Op Saba hebben verschillende gesprekken plaatsgevonden met vertegenwoordigers van nazaten, maatschappelijke organisaties en het openbaar lichaam. Hieruit zijn verschillende ideeën naar voren gekomen over de uitvoering van de toezeggingen voor een monument en het in kaart brengen van de mogelijkheden en ondersteunen van genealogisch onderzoek voor nazaten. De uitvoering van deze toezeggingen passen binnen een bredere inzet op bewustwording van het slavernij- en koloniaal verleden, bijvoorbeeld doormiddel van het faciliteren van een maatschappelijk dialoog, het organiseren van Oral History projecten, het ontwikkelen van lesmateriaal over het slavernijverleden van Saba en het aanmerken van 1 juli als officiële vrije dag op het eiland. Deze verschillende ideeën worden nu in samenwerking met het OLS en maatschappelijke organisaties uitgewerkt.

Tijdens het Kamerdebat over de kabinetsreactie op 25 januari van dit jaar is de motie-Simons c.s. aangenomen. Die motie verzoekt de regering om ook de zoektocht naar waar men exact vandaan komt, door middel van DNA-onderzoek door instituten zonder winsttoegmerk, zoals de Erasmus Universiteit, te faciliteren. De strekking van de motie sluit aan bij de toezegging die op 19 december door het kabinet aan Saba is gedaan. De uitwerking van die toezegging kan als pilot dienen voor dit initiatief.

Overkoepelende thema's

Tijdens de verschillende gespreksrondes op de eilanden komen verschillende onderwerpen herhaaldelijk aan bod, zoals het behouden, beheren en ontsluiten van koloniaal- en slavernijverleden; toegankelijkheid van de Rijkscultuurfondsen op de eilanden; de beschikbare culturele infrastructuur; en de museale voorzieningen. De verschillende ideeën hierover worden per eiland in hun eigen plan meegenomen. Daarnaast kijkt het Ministerie van OCW op wat voor wijze hierbij ondersteund kan worden, bijvoorbeeld door aan te sluiten bij bestaande beleidsinitiatieven zoals het Cultuurconvenant, maar ook door samenwerking met het Nationaal Archief en de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

Suriname

Om het proces met Suriname op een zorgvuldige manier vorm te geven en te zorgen dat het de aandacht krijgt die het verdient, heeft het Ministerie van Buitenlandse Zaken een Speciaal Gezant Slavernijverleden aangesteld. De Speciaal Gezant is, in nauwe samenwerking met de Nederlandse ambassade in Paramaribo, de afgelopen periode in gesprek gegaan met een breed scala aan vertegenwoordigers en belanghebbers in Suriname. Hiertoe heeft de Speciaal Gezant Slavernijverleden sinds haar aantreden in maart drie keer Suriname bezocht. Uit deze gesprekken komt het beeld naar voren dat het onderwerp, net zoals in het Koninkrijk, veel losmaakt en er verschillende perspectieven bestaan.

In deze gesprekken is ook uitdrukkelijk aandacht ingeruimd voor de perspectieven van de Inheemse Gemeenschap en de Marron Gemeenschap, deze worden uitdrukkelijk meegenomen in het vervoltraject. In de gesprekken met deze gemeenschappen komt naar voren dat er op het vlak

van heling nog stappen gezet moeten worden, waarbij rituelen van belang zijn en waarvoor tijd nodig is. Ook wordt aandacht gevraagd voor de achtergestelde positie van deze gemeenschappen.

Binnen de context van de goede, bilaterale relatie voert de Speciaal Gezant Slavernijverleden tevens overleg met de Surinaamse regering. Zo bespreekt zij onder meer met de recent benoemde Nationale Coördinator, oud-Minister Silvano Tjong-Ahin, op welke manier de Surinaamse regering de gewenste integrale en holistische benadering wenst vorm te geven en hoe de inzet van Nederland hierop aan kan sluiten.

Er is in Suriname sprake van een divers veld van belangengroeperingen. De komende tijd zal de dialoog in Suriname worden voortgezet om zoveel mogelijk perspectieven mee te krijgen en vertegenwoordigers te kunnen spreken. Op 1 juli zal de Minister van Buitenlandse Zaken, namens de Nederlandse regering en op uitnodiging van de Surinaamse regering, aanwezig zijn bij de herdenking in Suriname.

Terwijl de dialoog met en in Suriname centraal staat heeft de Speciaal Gezant Slavernijverleden, in het belang van de bredere context en de maatschappelijke verwevenheid tussen de Surinaamse en Nederlandse samenleving, ook gesprekken in Nederland gevoerd.

Onderwijs

Onder leiding van de Minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs wordt zo spoedig mogelijk gestart met het opstellen van kerndoelen voor het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs voor onder andere burgerschap, geschiedenis en het koloniaal verleden. In de werkopdracht aan deze makers van de kerndoelen is expliciet opgenomen dat er, waar relevant, voorstellen moeten worden opgenomen over hoe racisme, discriminatie, antisemitisme, koloniaal verleden en migratiegeschiedenis stevig worden verankerd in het curriculum. In aansluiting op de kerndoelen voor het po en de onderbouw van het vo, wordt in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs gewerkt met examenprogramma's, die later herzien worden in het kader van de gehele curriculumherziening. Nog voor de zomer worden er leraren en andere onderwijsprofessionals geworven. Deze zullen na de zomer daadwerkelijk van start gaan met als doel om rond de zomer van 2024 de kerndoelen in concept op te leveren.

Een van de ambities uit de OCW-agenda tegen discriminatie en racisme is dat OCW een inclusief aanbod op al haar terreinen nastreeft. Hiervoor is het van belang dat binnen het onderwijs een brede weergave van de geschiedenis bestaat, met aandacht voor discriminatie, racisme, uitsluiting, inclusie en gelijkwaardigheid. OCW is aan het verkennen hoe hier vorm aan kan worden gegeven voor o.a. het slavernijverleden. Daarbij wordt in ieder geval de motie van het lid Simons over het verankeren van de verhalen over antikoloniale vrijheidsstrijders en verzetshelden in het onderwijs meegenomen.⁷ Uiterlijk in het najaar van 2023 informeert het kabinet de Kamer over de stand van zaken m.b.t. de uitvoering van die motie.

Daarnaast zet het kabinet zich in voor het versterken van de sociale veiligheid van leerlingen en studenten. De aanpak van discriminatie en racisme is door een belangrijk onderdeel van.

⁷ Kamerstukken, Vergaderjaar 2022–2023, 36 200 VIII, nr 142.

Tenslotte werkt de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan uitvoering van de motie van het lid Belhaj c.s.⁸ In deze motie wordt de regering gevraagd om samen met Suriname te verkennen op welke wijze het onderwijsbeleid voor jonge Surinamers die willen studeren in Nederland beter kan aansluiten en de jongeren die niet de financiële mogelijkheden hebben daarbij op weg te helpen.

Via de Stichting SUConnect.nl en de Hogeschool Rotterdam wordt momenteel onderzocht waar Surinaamse studenten in Nederland tegenaanlopen, hoeveel het er zijn en waar de grootste knelpunten liggen. Ook helpt die stichting via het eigen netwerk Surinaamse studenten een stage of baan in Suriname of Nederland te vinden, als daar behoefte aan is. Op basis van de resultaten van het onderzoek van SUConnect, waarvoor OCW een subsidie heeft verleend, kan de stichting samen met onderwijsinstellingen in gesprek gaan hoe obstakels die zorgen voor een lager studiesucces kunnen worden weggenomen.

Tenslotte hebben de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Minister voor Primair en Voortgezet onderwijs op 13 juni jl. een Memorandum van Overeenstemming (MvO) getekend met de Surinaamse Minister van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur. Hierin wordt vastgelegd hoe en met welke prioriteiten de komende twee jaar op onderwijs tussen de twee landen wordt samengewerkt. De MvO bevat vier thema's die middels een gezamenlijke onderwijsagenda worden uitgewerkt. De thema's zijn 1) versterken van wetgeving en juridisch kader op onderwijs in Suriname; 2) versterken Surinaams beleid en institutionele capaciteit; 3) versterken funderend onderwijs in Suriname en 4) betere aansluiting arbeidsmarkt en behoud van (academisch) talent in Suriname. Nederland zal, daar waar er behoefte is aan Surinaamse zijde, met de kennis en kunde die we in huis hebben bijdragen aan versterking van de kwaliteit van het onderwijs. De inzet is om te zorgen dat in de samenwerking op onderwijs manieren gevonden worden om in Suriname kansen te creëren voor Surinaamse jongeren om hun talenten te kunnen ontplooiën, hun kennis en kunde in eigen land te laten inzetten en docenten ook in eigen land gemotiveerd houden. Welke concrete acties daarbij zouden passen gaan we verder met Suriname verkennen.

Regeling voor kosteloze naamswijziging

Het Ministerie van Justitie en Veiligheid (hierna: JenV) werkt momenteel aan een tijdelijke regeling kosteloze naamswijziging voor nazaten van tot slaaf gemaakten, vooruitlopend op een mogelijke structurele regeling. In het kader van de verdere vormgeving van deze regeling heeft op 12 april jl. een gesprek met een aantal belangenorganisaties plaatsgevonden. Afsproken is om in dit verband regelmatig bij elkaar te komen om de voortgang van de regeling te bespreken – zowel voor als na inwerking-treding. Vanuit deze gezamenlijke betrokkenheid kan geëvalueerd worden wat de behoeften zijn bij de nazaten, kunnen eventuele hindernissen vanuit beleid/de uitvoering op tafel worden gelegd en zal bekeken worden tegen welke punten aan wordt gelopen na inwerking-treding van de regeling.

De tijdelijke regeling kent in beginsel een werkingsduur van 5 jaar, waarbij de regeling na een periode van 3 jaar zal worden geëvalueerd waarna tevens besluitvorming over een regeling met een permanent karakter kan plaatsvinden. Deze maatregel maakt onderdeel uit van de toezeggingen uit de kabinetsreactie, die bekostigd wordt uit de € 100 miljoen die het kabinet hiervoor heeft gereserveerd. Onder deze regeling wordt een

⁸ Motie Belhaj 36 284, nr. 5.

nieuwe grond opgenomen in het Besluit Geslachtsnaamswijziging voor namen die verband houden met het slavernijverleden. De regeling kent drie uitgangspunten, namelijk dat de regeling:

- a) zo min mogelijk belastend is voor aanvragers – dat wil zeggen, geen zware bewijslast en geen verklaring van een deskundige met betrekking tot bijvoorbeeld ondervonden psychische hinder;
- b) zo min mogelijk onderscheid maakt al naar gelang de herkomst van de naam. Mensen met een migratieachtergrond uit voormalige koloniën waar slechts een zeer summiere namenregistratie is bijgehouden, moeten in principe geen zwaardere bewijslast dragen dan mensen met een migratieachtergrond uit voormalige koloniën waarvoor de namenregistratie vollediger is.
- c) verantwoord uitvoerbaar is voor de Dienst Justis, hiertoe wordt vooraf een uitvoeringstoets gedaan.

Streven is om de regeling binnen het Herdenkingsjaar in werking te laten treden. Naar verwachting kan het besluit begin 2024 in het Staatsblad staan en korte tijd later in werking treden.

Onder de regeling zullen verschillende drempels worden weggehaald die worden ervaren bij de huidige grond voor naamswijziging die openstaat voor naamswijziging i.v.m. het slavernijverleden.

Eerste drempel die wordt weggenomen zijn de financiële kosten die gepaard gaan met een gebruikelijk naamswijzigingsverzoek van € 835. De naamswijziging wordt kosteloos voor nazaten van tot slaaf gemaakten. Een tweede drempel die wordt weggenomen, is het verplichte bewijs van ernstige lichamelijke of mentale schade door een daartoe bevoegd psycholoog. Onder de regeling kosteloze naamswijziging voor nazaten van tot slaaf gemaakten zullen verzoekers door middel van een eigen verklaring aantonen dat hun naam is voortgekomen uit het slavernijverleden.

Tevens zal bij het kiezen van een nieuwe geslachtsnaam het vereiste van de Nederlands klinkende naam komen te vervallen.

Herdenkingsjaar Slavernijverleden

In de kabinetsreactie heeft u kunnen lezen dat het kabinet in het Herdenkingsjaar Slavernijverleden maatschappelijke initiatieven binnen én buiten het koninkrijk ondersteunt. Hiervoor zijn eind vorig jaar twee subsidieregelingen opgezet van ieder € 1 miljoen bij het Mondriaan Fonds en het Fonds voor Cultuurparticipatie voor binnen het Koninkrijk. Ook is voorzien in een nog in ontwikkeling zijnde internationale regeling van € 0,8 miljoen, voor initiatieven in landen met een relatie tot het Nederlandse slavernijverleden.

Begin dit jaar bleek er grote belangstelling te zijn bij het Mondriaan Fonds en het Fonds voor Cultuurparticipatie voor de organisatie van culturele, maatschappelijke en educatieve activiteiten.

Omdat het kabinet belang hecht aan deze brede maatschappelijke beweging, en het tot stand brengen van zoveel mogelijk goede en impactvolle initiatieven, heeft het kabinet ervoor gekozen om de regelingen van het Herdenkingsjaar te verhogen met € 5,3 miljoen incidenteel.

Hiermee wordt het volgende gedaan:

1. De regeling van het Mondriaan Fonds wordt verhoogd met € 2 miljoen. Met deze middelen worden nog meer van de ontvangen aanvragen gehonoreerd.
2. De regeling van het Fonds voor Cultuurparticipatie wordt verhoogd met € 2 miljoen. Hiervan wordt een percentage speciaal gereserveerd

voor Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten. Daarnaast worden er extra toegankelijkheidsmaatregelen genomen in Europees Nederland en het Caribisch deel van het Koninkrijk.

3. Het bedrag beschikbaar voor de internationale regeling wordt verhoogd tot € 1,6 miljoen. De wijze waarop deze middelen beschikbaar komen wordt op dit moment verder uitgewerkt.

Zo kunnen meer projecten het Herdenkingsjaar verrijken. Daarbij is van belang te vermelden dat het kabinet deze middelen via de voorjaarsnota beschikbaar maakt. Deze komen dus niet ten laste van het fonds van € 200 miljoen.

Nationaal Museum Slavernijverleden

In Amsterdam wordt een nationaal Slavernijmuseum gerealiseerd. In dit museum kunnen de huidige en volgende generaties kennis opdoen over ons koloniaal slavernijverleden, met als vertrekpunt de trans-Atlantische slavernij en ook met aandacht voor de slavernij in Indisch-Oceanië. Het museum zal een plek worden die nazaten van tot slaaf gemaakten een ruimte voor herdenking en bezinning biedt. Het museum zal kennis over ons koloniaal slavernijverleden ontwikkelen, stimuleren, bij elkaar brengen en tentoonstellen. Daarnaast zal het museum een plek worden waar de dialoog wordt gestimuleerd over ons gedeelde verleden en de doorwerking ervan in het heden.

Het nationaal Slavernijmuseum zal een Koninkrijksbreed museum worden, dat het verhaal van het hele koninkrijk vertelt en ook met mensen en organisaties in het hele koninkrijk samenwerkt. Aan de ontwikkeling van dit museum wordt al sinds 2017 gewerkt, in opdracht van de gemeente Amsterdam. Het Rijk is sinds 2019 betrokken bij de totstandkoming en financiering van dit museum.

In de huidige fase werken drie kwartiermakers bij de gemeente Amsterdam aan een museaal ondernemingsplan, een voorstel voor tijdelijke programmering en een voorstel voor een locatie. Deze producten dienen de kwartiermakers eind 2023 in bij de Amsterdamse wethouder van cultuur, waarna er een collegebesluit zal volgen. Het Ministerie van OCW is nauw betrokken bij deze besluitvorming. Het voorstel komt mede tot stand dankzij een participatietraject in het hele Koninkrijk. Om hier uitvoering aan te geven bezochten de kwartiermakers in januari 2023 de zes eilanden en Suriname.

Daarbij is van belang te vermelden dat de bijdrage aan het museum uit de cultuurbegroting van het Ministerie van OCW komt. Deze middelen komen dus niet ten laste van het fonds van € 200 miljoen.

Lokale weerslag Nationaal Slavernijmuseum

Tegelijkertijd heeft het kabinet op alle zes de eilanden de toezegging gedaan dat het slavernijmuseum er een lokale weerslag krijgt. Het realiseren van deze lokale weerslag van het museum in het Caribisch gebied in de vorm van museale voorzieningen, erfgoed en archieven zal parallel daaraan worden georganiseerd. De benodigde middelen hiervoor zijn onderwerp van overleg, maar zullen niet ten laste komen van het budget voor het slavernijmuseum in Amsterdam. In de komende periode gaat het kabinet verder in gesprek met de eilanden over de vormgeving van dit traject. Juist omdat we zoveel mogelijk willen voldoen aan de behoeften vanuit het Caribisch gebied en deze niet ondergeschikt te maken aan het museum in Europees-Nederland.

Tijdens het debat over de kabinetsreactie op 25 januari jl. zijn de motie Leijten over verantwoordelijkheid bij het behoud van materieel en immaterieel erfgoed van de slavernij- en koloniale geschiedenis in voormalig koloniale gebieden en de motie Klaver over het versterken van museale voorzieningen in het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname aangenomen.⁹ De inhoud van beide moties en specifieke thematiek per eiland maakt zoals hierboven beschreven integraal onderdeel uit van de gesprekken over opvolging van de excuses.

Gelijke kansen en anti-racisme en anti-racismebeleid

In de kabinetsreactie van 19 december hebben wij ook aangegeven dat het kabinet zich nog intensiever wil inzetten voor de bestrijding van discriminatie en racisme. Dat doen we onder andere doormiddel van het nationaal programma tegen discriminatie en racisme, dat onder leiding van de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme tot stand is gekomen. Het programma is in september 2022 gepubliceerd¹⁰ en zal in november 2023 worden geactualiseerd. Het programma ziet op de gehele maatschappij, want discriminatie aanpakken is een opdracht voor iedereen: burgers, werkgevers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en de overheid zelf.

Voor de aanpak van arbeidsmarktdiscriminatie wordt, door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) via het Actieplan Arbeidsmarktdiscriminatie 2022–2025 en de Werkagenda Verdere Inclusie op de Arbeidsmarkt (VIA) gewerkt aan diverse activiteiten om discriminatie bij werving en selectie en op de werkvloer tegen te gaan en gelijke kansen te bevorderen. Het wetsvoorstel *toezicht gelijke kansen bij werving en selectie* maakt hier onderdeel van uit. Dit wetsvoorstel, dat recent door uw Kamer is aangenomen, verplicht werkgevers om te beschikken over een werkwijze bij werving en selectie die is gericht op het voorkomen van discriminatie. Ook wordt gewerkt aan de ondersteuning van werkgevers middels bijvoorbeeld het openstellen van de helpdesk van Diversiteit in Bedrijf, de ontwikkeling van een e-learning gericht op objectief werven en selecteren en de opzet van *communities of practice* en branche en regionale netwerken van werkgeversorganisaties.

Het Ministerie van SZW richt zich, naast discriminatie op de arbeidsmarkt, specifiek op de bestrijding van discriminatie op grond van herkomst, huidskleur en religie, waaronder ook anti-zwart racisme. Zo is er onderzoek gedaan naar achtergronden, oorzaken en triggerfactoren van personen van Afrikaanse herkomst die kunnen leiden tot discriminatie en is onderzoek gedaan naar het bespreekbaar maken van discriminatie in de eigen kring. Deze onderzoeken bieden handvatten voor het voorkomen van anti-zwart discriminatie.

Het Ministerie van OCW werkt via het stagepact MBO 2023–2027 en het manifest tegen stagediscriminatie in het hoger onderwijs aan het tegengaan van stagediscriminatie in het vervolgonderwijs. Het gaat hierbij om alle vormen van andere behandeling, achterstelling of uitsluiting op basis van (persoonlijke) kenmerken.

Antidiscriminatievoorzieningen

Ook maakt het kabinet middelen vrij voor de hervorming en uitbouw van de antidiscriminatievoorzieningen. Het kabinet maakt hiervoor via de voorjaarsbesluitvorming jaarlijks € 2,5 miljoen beschikbaar. Deze

⁹ Motie Leijten 36 284, nr. 20 en motie Klaver 36 284, nr. 13.

¹⁰ Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2022 | Rapport | Rijksoverheid.nl.

middelen komen dus niet ten laste van de € 200 miljoen voor het slavernijverleden.

Een belangrijk speerpunt van de intensivering op het gebied van antidiscriminatie- en antiracismebeleid is het versterken van de antidiscriminatievoorzieningen (ADV's). Bij deze instanties kunnen mensen die zich gediscrimineerd voelen melding doen van discriminatie en zij kunnen daar terecht voor advies en bijstand. Dit is een belangrijk element in de aanpak van discriminatie. Op dit moment voldoen niet alle ADV's aan de daaraan gestelde vereisten. In opdracht van het Ministerie van BZK heeft onderzoeksbureau Berenschot in kaart gebracht welke scenario's er zijn om de ADV's op deze onderdelen te versterken. Het onderzoek is op 31 maart 2023 aan uw Kamer gezonden.¹¹

We herkennen het belang van stevig gepositioneerde, kundige en breed inzetbare ADV's waar mensen niet alleen terecht kunnen voor advies en bijstand maar ook voor een luisterend oor, die een samenwerkingspartner zijn voor politie en OM in de regionale discriminatie-overleggen, die gesprekspartner kunnen zijn voor gemeenten, maatschappelijke organisaties en bedrijven in hun regio en die hen ook trainingen en advies kunnen bieden. Daarvoor is in ieder geval nodig dat de ADV's een preventie taak krijgen en dat een preventie taak krijgen en dat de financiering van de ADV's op een andere wijze wordt ingevuld. De uitkomsten van het rapport van Berenschot zullen worden gebruikt als startpunt voor het verdere traject om tot een situatie te komen waarin de ADV's als centrale organisatie kunnen fungeren in de lokale en regionale aanpak van discriminatie. In dat traject zullen alle relevante partijen worden betrokken.

Het toewerken naar deze stip op de horizon zal een meerjarenplan zijn. In de tussentijd is het van belang om de ADV's zo veel mogelijk te versterken. Daarom zal de Minister van BZK nu al starten met de uitbreiding van de taken van de ADV's met een preventietaak. Daarvoor heeft het kabinet bij voorjaarsnota additionele middelen toegekend aan BZK. Deze middelen staan los van de € 200 miljoen voor het slavernijverleden. Via een specifieke uitkering worden deze middelen aan gemeenten toegekend. Voorts zullen de bij de branchevereniging Discriminatie.nl aangesloten ADV's vanaf 1 januari onder één naam werken. Omdat de naamswijziging een grote stap is in de betere vindbaarheid van de ADV's, zal hiervoor via een campagne aandacht gevraagd worden.

In september zal de Minister van BZK uw Kamer nader informeren over de versterking van de ADV's.

Invoering van de gelijkebehandelingswetgeving op Bonaire, Sint Eustatius en Saba

De Grondwet, waaronder artikel 1, geldt in de gehele jurisdictie van Nederland, dus ook binnen de openbare lichamen van Nederland. Artikel 1 Grondwet is uitgewerkt in een aantal gelijkebehandelingswetten, die discriminatie op de daarin genoemde gronden verbiedt. Deze zijn tot op heden niet van toepassing op het Caribisch deel van Nederland. In de brief van 23 januari 2023 aan uw Kamer heeft de Minister van BZK toegezegd het wetgevingstraject in gang te zullen zetten om de gelijkebehandelingswetgeving van toepassing te verklaren op het

¹¹ Kamerbrief over rapport Inrichting, takenpakket en financiering ADV's | Kamerstuk I Rijksoverheid.nl.

Caribische deel van Nederland.¹² Met dit voorstel worden, zoals gezegd, de gelijke behandelingswetten integraal van toepassing op Bonaire, Sint Eustatius en Saba (de BES-eilanden).

Wetgeving alleen is echter onvoldoende om discriminatie effectief te voorkomen en te bestrijden. Daarom komt er tevens een anti-discriminatievoorziening voor gratis melding van klachten, hulp en advies bij gevallen van discriminatie. Ook krijgt het College voor de rechten van de mens een oordelende taak op de drie eilanden. Op 1 juni 2023 is hiertoe het voorstel voor de Wet bescherming tegen discriminatie op de BES in (internet)consultatie gegaan.¹³ De consultatie loopt tot 1 augustus 2023.

De concrete uitwerking van de institutionele aspecten van het voorstel (de inrichting van een anti-discriminatievoorziening en de toetsende bevoegdheid voor het College voor de Rechten van de Mens) wordt momenteel voorbereid. Dit gebeurt in samenspraak met het Ministerie van JenV omdat voorzien is dat de anti-discriminatievoorziening onderdeel wordt van een nieuw te vormen voorziening voor eerstelijns rechtshulp (juridisch loket) op de BES. Het idee is dat er «één deur» komt voor eerstelijns rechtsbijstand, waaronder in het geval van discriminatie. Uiteraard worden ook het College, Discriminatie.nl en het Ministerie van JenV bij de voorbereiding betrokken en, in het kader van de consultatie, de openbare lichamen zelf.

Tijdens de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel, die naar verwachting in 2024 zal plaatsvinden, zullen de praktische voorbereidingen voor het loket en het College verder worden opgepakt. De uitwerking van financiële middelen voor bovengenoemde instituties vanaf 2024 heeft bij voorjaarsnota plaatsgevonden en komen dus niet ten laste van de € 200 miljoen slavernijverleden.

Tot besluit

Met het aanbieden van deze brief aan uw kamer staan we op de drempel van de plechtige opening van het Herdenkingsjaar Slavernijverleden. Een jaar waarin we stilstaan bij het verleden, maar ook vooruitkijken naar de voorwaarden voor een gezamenlijke toekomst. Wij constateren dat er grote maatschappelijke belangstelling is voor de activiteiten, bijeenkomsten en lezingen door het gehele land. Dit is belangrijk om dit gezamenlijk verleden ook daadwerkelijk een verhaal van ons allen te maken.

Met het proces en de voortgang op de toezeggingen willen wij, samen met nazaten en andere betrokkenen, stappen zetten die leiden tot blijvend meer aandacht en erkenning van het slavernijverleden; en die bijdragen aan de bestrijding van de doorwerking ervan. Dat vraagt een inspanning van het kabinet, maar ook een breder maatschappelijk proces van

¹² Kamerstukken II 2022/23, 36 200 IV, J.

¹³ www.internetconsultatie.nl/gelijkebehandeling/b1.

bewustwording, heling en verwerking, waarbij iedereen kan aansluiten. Met de stappen die we nu zetten wil het kabinet daar een belangrijke bijdrage aan leveren.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
H.G.J. Bruins Slot

De Minister van Buitenlandse Zaken,
W.B. Hoekstra

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
R.H. Dijkgraaf

De Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid,
C.E.G. van Gennip

De Minister voor Rechtsbescherming,
F.M. Weerwind

De Staatssecretaris van Koninkrijksrelaties en Digitalisering,
A.C. van Huffelen

De Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport,
M. van Ooijen

De Staatssecretaris van Cultuur en Media,
G. Uslu